

NEMZETSÉGI TULAJDONJELEK AZ UDMURTOKNÁL (BEVEZETŐ EGY RÉGI KÉZIRATHOZ)

KOZMÁCS ISTVÁN

Egyik adóssága a finnugor néprajznak a tulajdonjelek rendszeres kutatásának elmaradása. Számos publikációval rendelkezünk ugyan a magyar paraszti tulajdonjelekről, azonban a kis finnugor népek köréből csak elvétve, rendszertelenül találkozunk a tulajdonjelek bemutató, feldolgozó munkával.

Vannak egyes írások, ill. utalások az obi-ugorok tulajdonjeleiről, és viszonylag sűrűn említik az udmurt *podem pus-t*, tulajdonjelet. Az obi-ugor népek tulajdonjeleiről pl. többek között Kerezi Ágnes tesz egy bekezdésben említést (1998), s a Gemujev – Ljucidarszkaja szerzőpáros szentel hosszab tanulmányt a témának (1990). Ez utóbbi különösen érdekes, számos téves vélekedést megingató, új szempontokat is felvető írás. Számunkra most azért is fontos (később látni fogjuk), mert többek között felveti, hogy léteztek-e olyan tulajdonjelek, amelyek közösek voltak a vogulok csoportjai között. A vogulok tulajdonjelei esetében több a kérdés, mint a válasz, állítja a szerzőpáros (pl. miért vannak különböző helyeken azonos jelek?) Nem olyan egyszerű a helyzet, mint azt Kerezi 1998 alapján vélhetnénk: „Írásbeliségük kialakulása előtt a szurguti osztjákoknak – csakúgy, mint az obi-ugorok többi csoportjának – tulajdonjegyük volt. Minden egyén tulajdonjegye, tamgája más és más, ezzel jelölték meg tárgyaikat, állataikat, de ezzel írták alá a szerződéseket vagy az erdőben hagyott fára felírt üzeneteket is. A tamgák sematikus embar-, fa-, madár- vagy állatábrázolások, ill. különleges módon elhelyezett vonalak. Adatközlőim közül már csak a két legidősebb, Ivan Szopocsin és felesége rendelkezik tamgával.” Az asszony jele: rénszarvas, a férfié nevének kezdőbetűi alapján: SZ. I. Sz.

Anélkül, hogy a kérdésbe mélyebben elmerülnénk, utalok az említett szerzőpáros írására, amelyből kiderül, hogy – legalábbis a vogulok között – legalább két jelrendszer létezett. Ezek egyike olyan, amelyben a rokonok jelei nem mutatnak semmi kapcsolatot egymással. Az is felmerül, hogy ezek a jelek nem is tulajdonjelek voltak. Ez ellent mond annak az általánosan elfogadott véleménynek, amit Ju. B. Szimcsenko is vall (idézik a szerzők): a leszármazást is mutatták a tamgák a voguloknál, azaz a fiú, aki már önálló vadász, de az apja házában lakik, kapott személyes tamgát, amely az apjából származott. Ha elvált a családtól, akkor kaphatott új tamgát, vagy még jobban megváltoztathatta a korábbi. Vita van ezeknek a jeleknek a kapcsán arról, hogy ezek a jelek egyéni, nemzeti vagy családi jelek voltak. Mindebből is felmérhető, hogy bőven lenne kutatni való ezen a téren is.

Az alábbiakban az udmurt tulajdonjelekről teszünk közzé egy forrásértékű írást. Szerzője jól ismert az udmurt néprajz kutatói előtt. Ismertségét pedig éppen alább közzéreadandó, mindeddig kéziratban lévő művének köszönheti. A kézirat a Kirovi Állami Levéltárban található, ГАКО, ф. 170, он. 1. д. 127. jelzet alatt.

Az utóbbi 20 évben tucatnyi írás hivatkozott erre a műre, s legalább annyi használta fel minden hivatkozás nélkül a kéziratot. V. E. Vladykin például az udmurt szellemi néprajzról írott összefoglaló munkájában többször hivatkozik a szerzőre, sőt sajnálattal meg is jegyzi, hogy: „Хотелось бы отметить очень добротную и богатую фактическим материалом работу талантливого краеведа П. Сорокина, посвященную исследованию удмуртского воршуда, но к сожалению, он не успел публиковать свой труд, рукопись его хранится в Государственном архиве Кировской области (ГАКО, ф. 170, оп. 1. ед. хр. 127.) Работа П. Сорокина представляет большой интерес и, конечно, должна быть опубликована. ... Исследователи почему-то редко упоминают рукопись Сорокина, хотя часто пользуются ею.” (Vladykin 1994: 274) Ennek ellenére könyve bibliográfiájában nem tünteti fel Szorokin kéziratát, sem más művét.

Szorokin munkásságát nem említi az udmurt néprajzkutatás történetét bemutató könyvecske sem (Vladykin–Hrisztoljubova 1984). E kötet bibliográfiája azonban egy művét ismeri (Сорокин, П.: Указатель статей, помещенных в Вятском календаре за 10 лет его издания. 1881–1890. *Календарь Вятской Губернии на 1890 г.*)

Mások másként nyúltak művéhez. Atamanovnak (1997) az udmurt történelemről szóló munkájának bibliográfiájában megtaláljuk Szorokin kéziratát. Más írása nincs említve. De Atamanov nem említi Szorokin nevét könyvének a vorsudokról és azok neveiről szóló részben (72–79. p.). Atamanov egy korábbi munkájának bibliográfiájában (1988) szintén szerepelteti Szorokin kéziratát, de a kötetben szereplő írásokban nem hivatkozza pontos hely megjelöléssel, csak megemlíti, pl. így: „при этимологизации П. Сорокин исходил от слова *куар* ‘лист; зелень’ 32. с.”, és követtezik a – helyes – kritikai megjegyzés. Más helyeken nem adja meg az oldalszámot (pl. a *purga* vorsud nevéénél), s előfordul, hogy elhallgatja Szorokint: pl. az *urga* vorsud nevének etimológiájánál nem említi, hogy Szorokin javaslatát fogadja el (az eredeti Szorokin kéziratban 9v), mint ahogy az *Egra* vorsudnál is megteszi ezt. Azt írja: „по мнению автора (Атаманова, К. I.)” és ismerteti Szorokin elképzelését, természetesen fejlettebb filológiai apparátussal. A személynevek kutatástörténetének áttekintésekor sem említi Szorokint. Érdekes, hogy az e publikációi alapjául szolgáló 1980-as munkájában a későbbieknél többet hivatkozza Szorokint, és ott korrekt a bibliográfia is.

Az udmurtokat összefoglalóan bemutató munka (Pimenov 1993) ír mind a vorsudokról, mind a tulajdonjelekről. Nem tesz azonban említést Szorokinról, miközben idézi Pervuhin azon állítását (Pimenov 1993: 34), amelynek – sikeres – megcáfolására született Szorokin mostoha sorsú írása.

Találunk arra is példát, hogy kéziratát neve említése nélkül használják fel. Arkegyevna hivatkozik a kézira (Arkegyevna 1993: 126), azonban művében egyetlen egyszer sem említi meg a hivatkozott levéltári anyag szerzőjének nevét.

Az általam ismert legutóbbi két munka, amely az udmurt tulajdonjelekkel foglalkozik, minden állítását Szorokinra hivatkozva teszi, hol utalva erre a tényre, hol nem (Alekszandrov 1995, Armetinszkaja 1995)

Hosszan lehetne folytatni a sort, hogyan használták fel (ki) Szorokin e kéziratát. Talán ennél érdekesebb megismernünk magát a szerencsétlen utóéletű szerzőt és munkásságát.

Pavel Matvejevics Szorokin (1860–1895) statisztikus, helytörténész az 1890-es években kezd el publikálni. Írásaiban főleg régészeti leletek feldolgozásával foglalkozik. 1892-ben könyve jelenik meg *О каменных орудий в Котельничском и Аранском* címmel. 1895-ben két helyen is megjelenik egy másik munkája *Чудь Кинского* címmel. (Megjelenési helyek: *Губернские ведомости* és *Археологические известия и заметки*, ez utóbbi Moszkvában) Az *Известия Московского Общества Археологов*-ban adják ki *О занках на монетах Владимира Святого* című írását. Posztumusz jelenik meg újabb két írása 1895-ben a vjatkai kormányzósági emlékkönyvben. Az egyik címe *Татары Глазовского уезда*, a másiké *Арские князя в Карине*. Értékes adatokat tartalmaz a *Губернские ведомости* 1895-ös kötetében a kormányzóság meteorológiai viszonyairól beszámoló *Обзор погоды в Вятской губернии в 1893-1894 годах* írása. Mindemellett gyűjteménye volt ősi baltákból és más tárgyakból, valamint összeállított egy vjatkai növénygyűjteményt és a *Календарь Вятской Губернии* mutatóját az 1880–1890 közötti időszakra vonatkozóan (életéről: Csudova 1981: 61–62).

Mikor 1895-ben 35 éves korában meghal, a helyi újság a következő szavakkal ad hírt haláláról: „7 сентября скончался скромный труженик земской статистики. М. Сорокин, до самого конца не покидавший своих занятий и 2–3 года тому назад вернувшийся из статистической поездки был известен не как статистик, а как неутомимый и коллекционист, археолог, этнограф, минеролог и пр. ...” (*Вятский край*, г. 1895. № 81. с. 4.).

Nekrológja ugyanebben a lapban, a 86. számban jelenik meg. A szerző sajnálkozik Szorokin korai halála miatt, majd ismerteti életútját. Szegénységük miatt a gimnázium 5. osztálya után befejeződnek Szorokin tanulmányai, s nem tanulhat a kazanyi egyetemen, ahogy az eredetileg a tervei között szerepel. Érdeklődő fiatalember, akinek már gimnazista korában szinte teljes gyűjteménye van a vidék flórájából. Később Kazanyban él, ahol kémiai foglalkozik. Kapcsolatba kerül Mengyelejevvel, aki állást ajánl neki Szentpétervárott, egyetemi laboratóriumában. Szorokin nem megy Pétervárra, hanem Mengyelejev ajánlásával kezében laboránsként helyezkedik el egy gyárban a jaroszlavlai kormányzóságban.

Később a hadseregben szolgál, majd az orenburgi, ill. tbilisi kormányzóságban dolgozik. Ez utóbbiban mint erdész. Két évig tartó súlyos betegség után, 1889-ben ismerkedik meg a régész Szpicinnel, aki a Vjatka folyó mentén folytat ásásokat. A Szpicinnel való együttműködés lesz utolsó tevékenysége. Kenyérkereső munkája mellett – a kormányzóság statisztikai hivatalában dolgozik Vjatkában (előtte Hlinov, ma Kirov) – szabad idejében a régészeti leletek mentésén kívül népdalokat, mondákat gyűjt. Sajnos nem maradt ideje anyaga rendezésére. Halála előtt nem sokkal még elküldi az *Известия казанского общества археологии, истории и этнографии* számára két írását: *Особенности свадебных обрядов у крестьян* és *Родовые знаки у вотяков* (így áll a nekrológban) címmel. Egyik sem jelenik meg. Az utóbbi kerül most, több mint 100 évvel halála után, az olvasók kezébe.

*

Mielőtt magával az írással ismerkednénk meg, érdemes lehet néhány szóban összefoglalni, miért is tekintenek a kutatók olyan megbecsüléssel erre a kézíratra. A mű Szorokin adta címe: *О материнстве, как основе рода, о родовых названиях и знаках собственности у вотяков. С изображением знаков собственности в тексте*

и отдельной таблицы. (Ez utóbbi táblázat ismert a kutatók előtt, mert több kiadványban közreadták már fotókópiáját – pl. legutóbb Vladykin 1994, a fotómelléletek között az ötödik képként – minden hozzáfűzött magyarázat nélkül. Hogy ez miért volt helytelen eljárás, az a későbbiek folyamán világos lesz.)

Szorokin e dolgozatának első része semmilyen visszhangot nem váltott ki a kéziratot ismerők körében. Ebben a részben Szorokin arra vállalkozik, hogy cáfoljon egy olyan tételt, amit már az ő korában is vitatottak, de még ma is kísért. Pervuhin azon állításáról van szó, amelyet már Pimenov 1993 kapcsán fentebb említettünk. Pervuhin az udmurt vorsudról azt gondolja, hogy az *„род, поколение, относящееся исключительно к лицам женского пола, это и фамилия матери, переходящая через дочку в нучке и таким образом сохраняемая в потомстве”*. Ezeket a szavakat, kritika és hozzáfűzött megjegyzés nélkül idézi Pimenov 1993: 34 is. E rész (Глава II. Этногенез и этническая история. 2. Субэтнические объединения удмуртов) M. G. Atamanov és V. E. Vladykin munkája. Látjuk tehát, hogy a Szorokin által már 1895-ben kritizált vélekedés mind a mai napig él.

Pedig Szorokin már 1895-ben kimondja, hogy Pervuhin fentebbi állítása nem állja meg a helyét. Véleményének alátámasztására korának más tudósait idézi, illetve a maga tapasztalataiból és gyűjtéséből indul ki.

Amennyit ma bizton állíthatunk az udmurt vorsudról, illetve a nők körében személynévként használatos vorsudnévről, az az, hogy a 19. században apai ágon öröklődő volt. Ez azt jelenti, hogy a nemzetség (már ekkor is valószínűleg csak szórt nemzetség) leszármazását apai ágon tartották nyilván. Az udmurt nagycsalád egyébként patrilocális is volt és az apa után örökölték. Az udmurt paraszti társadalom múltjának kutatása az utóbbi időben mutat fel eredményeket, de például a paraszti jog, részleteibe menően tisztázatlan.

Az udmurt néprajzkutatásban az udmurt társadalom eredeti matriarchális berendezkedésének maradványaként tartják számon azt a jelenséget, hogy az apa vorsud (azaz nemzetség) nevét viseli a férjhez menő, s férjének családjához költöző leány. Egyébként Pervuhin is erre alapozza állítását. A névviselésnek ez a módja és egy a másik feltételezés az alapja az udmurtok korai társadalmának matriarchátusi rendszerébe vetett hitnek. Ezt a feltételezést Borisz Gavriloov így fogalmazta meg (ezt is állandóan idézik azóta is): *„Можно положить, что они (воршуды) получили свои имена от счастливых по понятию вотяков женщин. Даже можно думать, что под видом воршудов прежние вотяки молились этим когда то бывшим счастливым женщинам, предполагая, что если оне сами могли заслужить счастье, то и других могут осчастливить”* (Gavriloov 1880: 161). Szorokin dolgozatában megkérdőjelezi Gavriloov feltételezését is.

Véleményem szerint hasznos lenne az udmurt matriarchátus kérdését megvizsgálni. Először is érdemes lenne elfogadni azt a bizonyítottnak látszó vélekedést, hogy a matriarchátus (azaz az anyajogú társadalom) nem feltétlen megjárandó stációja az emberi társadalom minden csoportjának, és ezen az alapon újragondolni a jelenségeket.

Az is megfontolandó lehet, hogy ha (feltéve, de nem megengedve) a korai társadalom élt valaha matriarchátusban, annak az udmurtok külön élete előtt kellett lennie, de még az őszermi kort is meg kellett előznie, azaz a vorsudneveknek, amennyiben a matriarchátus bizonyítékának tekintjük azokat finnugor eredetűeknek, de legalábbis finnugor korúaknak kell lenniük (nem egy ilyet találunk is). Ugyanis csak a finnugor

korra tehetjük fel (az esetleg létezett) matriarchátust, azaz az udmurt nemzetségek matriarchátusi rendjéről semmi esetre sem beszélhetünk.

A magyar matriarchátus kérdéséhez hozzászólva Bodrogi Tibor egy írásában összefoglalja az arra vonatkozó addigi kutatások eredményeit. E kutatások szerint a finnugor kor az i. e. IV. évezredtől az i. e. II. évezred közepéig tartott. Ekkor még anyagi nemzetség (= matriarchátus) volt, melyet apaági nemzetségi rend követett, már az ugor korban. Bodrogi szerint problémás ez az elemzés, mert valójában a tárgyalt területeken nem mutatható ki matriarchátus (= nőuralom). Szerinte legfeljebb csak matrilineáris rokonsági csoportok (anyaágon nyilvántartott nemzetségek) lehettek. Hosszabb fejtegetés után Bodrogi megállapítja, hogy a három ismert leszármazási rend (két unilaterális – patrilineáris és matrilineáris – és az egy bilaterális), közül mind a három elképzelhető az analógiák alapján a finn-ugor ill. ugor alapnyelv korára. Figyelmeztető jelnek tartja viszont, hogy ahol az ismert adatok szerint bilaterális szisztéma volt, ott amellett mindenhol patrilineáris jött létre Ázsia szibériai részein és Közép-Ázsiában, de sehol nem találunk csak matrilineáris leszármazási nyilvántartást. (Bodrogi 1985: 461–493). Ha Bodrogi elemzését fogadjuk el, akkor nehezen képzelhető el a matriarchátus – mint előzmény – az udmurtok (finnugorok) esetében is. Kérdéses az is, hogy volt-e valaha egyáltalán matrilineáris leszármazási nyilvántartás a finnugor nyelveket beszélő népek elődeinél. Mindez mindenestre sokkal nyitottabb és tisztázatlanabb kérdés, mint ahogy azt a mai udmurt néprajztudomány véli.

Szorokin munkájában a vorsudnevek etimológizálására is kísérletet tesz. Tisztában van lehetőségeivel (pontosabban annak korlátaival), s etimológiáit csak mint ötleteket adja elő. Néhány közülük – mint fentebb láttuk – megállja a helyét a mai napig. Érdekes az az elmefuttatása, amit a kézírathoz fűzött megjegyzéseiben olvashatunk. Eldöntetlennek tartja, hogy a vorsudnevek az elsődlegesek, vagy az azokra emlékeztető, azokkal megegyező folyónevek. A mai kutatók úgy tartják, hogy a folyónevek őrzik a vorsudneveket.

Írásának másik része a nemzeti tulajdonjellek (*podem pus*) feldolgozása. Ez a rész az, amelynek táblázatát más publikációkból már ismerhetjük. Szorokin ebben a részben is Pervuhinnal vitatkozva fejt ki nézeteit. Pervuhin ugyanis azt állítja, hogy nincsenek olyan udmurt tulajdonjellek, amelyek egy-egy nemzetséget jelölnének. Szorokin hibásnak tartja ezt az állítást, mert szerinte maga a módszer volt eleve elhibázott, amivel Pervuhin erre az eredményre jutott. Miután ismerteti a maga gyűjtési és elemzési eljárását, megállapítja, hogy léteznek nemzeti tulajdonjellek. Ezeket mutatja be sokat emlegetett táblázatában, a hozzáfűzött magyarázatokkal. Talán ezek az eddig mindig elhagyott magyarázatok a legértékesebb részei a kéziratának.

Szorokin magyarázatai – a mai napig szinte egyedülállóan a tulajdonjellekkel foglalkozó szakirodalomban – nemcsak bemutatják magát a tulajdonjelet, hanem feltárják az átadás élő folyamatát is. (A magyar tulajdonjelekről bőségesen írtak, de tudomásom szerint a magyar anyaggal kapcsolatban is szinte magában áll az a kalotaszegi közlés, amelyben a tulajdonjellek tényleges leszármazásáról találunk adatokat (Vasas 1994). Ebben a munkában a szerző egy kalotaszegi falu tulajdonjegyeit elemzi. Ezek a tulajdonjegyek olyanok, amelyek a rokonsági kapcsolatokat is mutatják. Ebben a faluban is az volt a szokás, hogy a legidősebb fiú, vagy aki a telken maradt és így apja örökébe lépett, változatlanul átvette az apa rovását, a többiek pedig sorban hozzáadtak, vagy elvettek belőle. A szerző szerint az általa bemutatott jelek „láttatni engedik az egyes nemzetségeken és a közösség egészén belül létezett és létező rokonsági kapcsot

latokat, a vérségi kötelékből pedig következtetni lehet az egykori nagycsaládok örökösödési hagyományaira”. Egyébként az írásban nincs új elem. Az egyetlen és nagyon fontos érdekessége, hogy közöl négy olyan jelsorozatot, amelyek esetében a szerző a rokonsági kapcsolatokat is pontosan ismeri és ismerteti. Talán nem véletlen, hogy az egyik alapjele \vee , a másik alapjele \times , a harmadiké egy függőleges vonás, a negyediké \perp (ezekről alább). Egy kicsit problémás a jelek és a jeleket magukénak vallók tulajdonneveinek viszonya, de itt és most nem érdemes foglalkozni vele).

A magyarázatoknak az elhagyása miatt volt teljesen hibás a módszer, amit korábban a Szorokin udmurt nemzetségjeleket tartalmazó táblázatának közlésekor követtek. Szorokin megjegyzései nélkül a táblázat ugyanis értelmetlen. A magyarázatok nélkül csupán egy olyan táblázatot látunk magunk előtt, amilyeneket Tárkányi-Szücs Ernő is bemutatott a magyar tulajdonjeleket szinte katalógusszerűen tartalmazó írásában (Tárkányi-Szücs 1965).

Szorokin minden esetben feltünteteti szövegében, hogy mely faluban, kitől származnak a jelek, melyik az egy csoportot alkotó jelek közül a legrégebbi s a csoportba tartozó többi jel azzal milyen kapcsolatban van. (Tárkányi-Szücs természetesen nem adhatta így közre a magyar tulajdonjeleket, hiszen olyan írott forrásokból dolgozott, amelyekben nem volt ilyen jellegű információ.) Szorokin észlelesen leírja, hogyan növelik illetve csökkentik az öröklés során az udmurtok a jeleket alkotó rovások számát. Jó elemző készségére vall, amikor megállapítja, hogy a jeleket alkotó rovások számának növekedésének az olvashatóság szab határt. Bizonyos esetekben azonban ennek a létező határnak ellenére rendkívül bonyolult, akár 11-12 rovást is tartalmazó jelek jöhetnek létre. Ez azonban – ahogy Szorokin is véli – ritka jelenség.

Az udmurt tulajdonjelek öröklésével kapcsolatban magyarul Gráfik Imre egy munkájában (Gráfik 1975) található egy megjegyzés, R. Andree-re történő hivatkozással¹. Eszerint az udmurtok a tulajdonjelek továbbadásakor úgy járnak el, hogy azt felosztják az örökösök között. Erre az eljárásra semmilyen utalást nem tesz sem Szorokin, sem senki más Andree-n kívül.

R. Andree a fentieket J. F. Erdmann és M. Buch nyomán állítja, a következőképpen fogalmazva: „Bei den Wotjaken, die keine Schrift besitzen, führt jeder Hausvater eine Chiffre oder Tamga als Familienzeichen, welche nach seinem Tode auf die Söhne übergeht und zwar ganz, wenn nur ein Sohn da ist, in Teile zerlegt, wenn deren mehrere sind. Erdmann gibt Abbildungen dieser Tamga. Wir reproduzieren Taf. V. Fig. 11 einige. (jegyzetben: J. F. Erdmann: *Reisen im Innern Russlands. Leipzig, 1826. II. 25 u. Tafel 3.*). M. Buch (jegyzetben: *Bei Wotjaken. Helsingfors, 1882. 105. u. Tafel 3.*) sagt, das Zerlegen der Tamga müsse ein Ende finden, was wohl selbstverständlich. Indessen ist über die Grenze der Zerlegbarkeit nichts bekannt” (Andree 1889: 82).

Erdmann a következőket írja a citált helyen: „Da sie keine Schrift für ihre Sprache besitzen, so führt jeder Hausvater eine Chiffren (*Tamga*) als Familienzeichen, welche nach seinem Tode auf die Söhne übergeht, und zwar ganz, wenn nur ein Sohn da ist, in Theile zerlegt, wenn es deren mehrere giebt. (s. den Stendrach Tab. III).” Tehát Andree gyakorlatilag szószerint lemásolja Erdmann szavait. Ezzel a pontossággal szemben Andree helytelenül idézi M. Buch gondolatát, s nem véletlen az sem, hogy miért. Buch ugyanis az idézett helyen a következőket írja: „Die Kunst des Schreibens, *goštem*, ist bei dem Wotjaken, die *tamga* genannt werden (Taf. 2. (helyesen: 3.)), um

¹ Köszönöm Gráfik Imre segítségét, amelynek révén Andree munkáját kezembe vehettem.

ihr Eigenthum zu bezeichnen, um Unterschriften zu machen und dergl. (jegyzetben: *die meisten finnische Völkern, ja wol die meisten Völker überhaupt, besitzer oder basassen solche Nemens- oder Familienzeichen, ohne jedoch die eigentliche schreibkunst zu kennen. Daher dart man aus der Erwähnung von Siegelringen zu Joseph Zeiten allein nicht schlissen, dass die Juden oder Egypter damals schon die Schreibkunst besassen, wie Peschel zu thun geneigt ist.*) Jede Familie hat ihr Zeichen und zwar alle Familienglieder desselbe, so lange sie auf einem Hofe zusammenleben; sobald aber ein Theil der Familie sich einen neuen Hof gründet, nimmt er auch ein anderes Familienzeichen an. Nach Erdmann (jegyzetben: S. „Globus“ Bd. XI. N:o 20, Art.: *Andree, die Eigenthumszeichen der Naturvölker*) wird die *tamga* des Wotjakischen Hausvaters auf die Söhne vererbt, und zwar ganz, wenn nur ein Sohn da ist, in Theile zerlegt, wenn deren mehrere sind. Mir scheint dies nicht ganz richtig zu sein, denn das Zerlegen dürfte doch bald sein Zeil finden, wenn nämlich nichts mehr zu zerlegen ist.”

A hosszas idézés oka, hogy az olvasó maga is lássa: Andree állítását Buch valójában kétkedve cáfolja, és nem megerősíti. Másrészt lássa azt is, hogy az Andree által M. Buchnak minősített ismeretet Buch éppen Andree-tól szerezte, annak egy korábbi, 1882 előtti cikkéből. Azaz a feltételezés, hogy Erdmann szavait kritika nélkül átvéve Andree valóságnak meg nem felelő állítást citál – amire egy modern műben később hivatkoztak –, minden valószínűség szerint helytálló. E tévedés nyomán az udmurt tulajdonjellek öröklési sajátosságának tartanak egy olyan speciális vonást, amellyel az valójában nem rendelkezik.

J. F. Erdmann az udmurtokra vonatkozó információit egy glazovi hivatalnoktól, Burhard úrtól és a Jelabuga járási Kamasev nemes úrtól szerezte. Ahogy Erdmann írja, ez utóbbi úr „die Nation genau kannte”. Nem is ellenőrizte informátorai állításait. Mint azt a könyvében szereplő udmurt szójegyzék kapcsán megtudjuk, egyébként gondot fordított arra, hogy megszerzett ismereteit ellenőrizze (Erdmann 1826: 23). Sőt, a manysi, hanti és nyenyec szójegyzéke kapcsán még azt is megtudjuk, ha kísérletet tett az ellenőrzésre, de az nem járt sikerrel (Erdmann 1826: 97, a jegyzetben). A kötet 3. tábláján közölt *podem pus*-ok egyébként egyértelműen genetikusan a jelet megőrző jelsorozatokot alkotnak..

Andree a megnevezett helyen nemcsak megghamisítva idézi M. Buchot, de érdekesen adja meg az Erdmann mű bibliográfiai adatait is. M. Buch is két Erdmann művet tüntet fel könyvének irodalomjegyzékében. Az egyik az Andree által hivatkozott, Lipszében megjelent munka. Ennek Buch szerint nincs második kötete. A másik Erdmann mű címe Buch szerint: *Beiträge zur Kenntniss des Innern von Russland*. Riga und Dorpat, 1822 und 1826. Th. I.: *Anzahl aller Bewohner = Nichtrossen des Kazanschen Gouv.* Th. II.: *Wotjakisches, Ostjakisches etc. Wörterzeichniss*. Valójában mindketten tévesen adják meg a bibliográfiai adatokat, ugyanis egyetlen Erdmann mű két részéről, és három kötetéről van szó (Erdmann 1822, 1825, 1826).

Elképzelhetőnek tartom, hogy Erdmann (és nyomán Andree) a vorsud (= a vorsudkosárban tartott tárgyak) szétosztásával keveri össze a tulajdonjel (= tkp. a vorsudjel) felosztását. Az ugyanis jól ismert, hogy az új házba költöző fiú az apa vorsudkosarában található tárgyakból és a *kuala* (a családi áldozó hely) tűzhelyének hamujából visz magával új otthonába.

Akár elvesznek a jelből, akár hozzátoldanak (de mint láttuk részekre nem osztják), a végeredmény egy esetenként változó, de véges számú jelsorozat. Minden ilyen jelsorozat egy alapjelre épül. Ezt az alapjelet tekintik Szorokin a nemzeti tulajdonjelnak (s hívom én ebben az írásban ősjelnek). Gráfik az alapjelet (az őset), amely változtatás nélkül öröklődhet, primer alapjelnek nevezi a primer leszármazási ágon. Írásában azonban nem tér ki arra (az írás jellegéből adódóan nincs is rá szükség), hogy melyik a legelső ún. primer jel (azaz az ősjel). Azt a jelsorozatot, amely úgy jön létre, hogy a primer jelhez hozzá tesznek vagy elvesznek belőle, de a primer jel változtatás nélkül öröklődik, genetikusan megőrző jelsorozatnak nevezik. (A másik lehetséges jelsorozat a folyamatos jelbővítő sorozat. Ebben az esetben minden ágon mindig van a jelnek bővítője. Ehhez Gráfik 1975: 69).

Szorokin elemzésében azt törekszik kimutatni, hogy miközben az udmurt tulajdonjelnak öröklése (mai terminológiával) a genetikusan megőrző jelsorozat mintájára zajlik, eközben mindvégig felismerhető (= azonosítható) egy olyan ősjel, amelyre több családi jelcsoport is visszamegy, amennyiben két vagy több család azonos nemzetséghez tartozónak vallja magát, lakjanak akár más-más faluban, egymástól távol. Szorokin állítása szerint az adatközlők mindig megmondták, hogy az általuk használt tulajdonjel – legyen az bármennyire is bonyolult – mely nemzeti jelre (ősjelre) megy vissza. Tehették ezt azért is, mert ezeknek az ősjeleknek saját elnevezésük is van.

Számbavéve ezeket a Szorokin által kimutatott nemzeti ősjeleket a következőket tapasztaljuk. Az ősjelek egyrésze olyan, mindenhol használatos jel, mint a kereszt vagy V alakú villa. Ezekről Szorokin maga is megállapítja ezt („простые знаки”). Igaza lehet abban is, hogy a névvel megnevezett tulajdonjelnak az ősiei. Tárkányi-Szücs Ernő is így gondolja: „a legősibb ábrákat azok között kereshetjük, amelyeknek elnevezése is fennmaradt” (Tárkányi-Szücs 1965: 393).

Azok a jelek, amelyek mind a magyar anyagban, mind Szorokin anyagában is megtalálhatóak s van elnevezésük, a következők:

1. vagy kereszt. Udmurt *kecat* ‘kereszt’ ~ magyar *körösz*. Tárkányi-Szücs is megemlíti, hogy a kereszt varázsjel, már a kereszténység előtt (erről pl.: Gunda Béla: A kereszt mint mágikus jel az agyagedényeken. *Ethnographia* 1941: 102–109). Az Izsevszk melletti Jakšur faluban, 1997 júliusában a következő elnevezésekkel jegyeztem fel: + *šoŋer kiros* ‘egyeses kereszt’, *kiřiž kiros* ‘ferde kereszt’.

2. udmurt *kureg kuk* ‘tyúkláb’, magyar *daruláb*. Ez Tárkányi-Szücs szerint (394) Magyarországon legalább 100 helyen megtalálható, s Európában is a legelterjedtebb jel. Ahogy írja, megtaláljuk nemzeti tamgák között, megvan Sophokles egyik darabjában, 15. századi mongol kánok érméin, szamojéd és zürjén névbélyegeken, osztják kézjegyek között, vogul személyi tamgák között, cserkesz lótamgaként, látható irokézelnél, kolumbiai guájiroknál. S hozzátehetjük: az udmurtoknál. Tárkányi-Szücs szerint „a magyar ember szemében a természetes jegy”. A hódmezővásárhelyi tulaj-

donjegyek között: és formában található. Az udmurtoknál is ugyanezekkel a formákkal találkozunk. A neve Hódmezővásárhelyen *daruláb*. Másol használatosak még a következő elnevezések: *háromláb*, *három ágú bilyog*, *természeti jegy*, *rác bélyeg*, *szántó vas bélyeg*, *három ágú szítás*.

Jakšurban, 1997 júliusában a következő elnevezéssel említették: *kureg pijd* ‘tyúkláb’.

3. \wedge vagy \vee vagy $<$ vagy $>$ (magyar anyagban csak az első kettő): udmurt *sańik* ‘nagy széna villa, villa’ ~ magyar *vella*, *vellás*. Jakšurban a következő neveken említik őket: \wedge *val pel* ‘lófül’; $<$ *pal’lan parś pel*, ‘bal disznófül’; $>$ *bur parś pel* ‘jobb disznófül’.

Ecsedi István azt írja, hogy „a madárláb, daruláb \wedge , kereszt $+$ és \vee a három leggyakoribb jel” (idézi ezt Tárkányi-Szűcs is).

Tárkányi-Szűcs összesen 40 táblában állította össze a közlésre szánt tulajdonjeleket, táblánként 100 tulajdonjellel (összesen tehát 4000 jel látható a cikkben). A fent említettek mellett a 4000 jel között csak az alábbiak találhatók meg a Szorokin közölte udmurt anyagban is:

\sqcap : V. tábla 17. ábra, 363. p.; \sqcap^+ : V. tábla 84. ábra, 363. p.; $\sqrt{\sqcap}$: XI. tábla, 35. ábra, 365.p.; \triangle : XVIII. tábla, 49. ábra 369. p.; $\wedge\wedge$: XII. tábla, 96. ábra, 365. p.

A kereszt (\times) a magyar anyagban nagyon sokszor megtalálható, néha kiegészítéssel is (mint az udmurtban, ahol a kiegészítések rendszeresnek mondhatók), pl.: \times XIII. tábla, 40. ábra, 367. p.

(Jakšurban a fentiekben kívül ismerték még az alábbi tulajdonjeleket, a következő neveken: \diamond *krug* ‘kör’ (orosz szóval megnevezve), \square *śurlo* ‘sarló’, \sqcap *usi piń* ‘borona foga’, \sqcap *busi kapka* ‘mezei kapu’)

Miután osztályozta a tulajdonjeleket, Szorokin a következő nemzetségi ősejeleket következteti ki (elől a nemzetség = vorsud neve fonetikus átírásban, utána zárójelben a Szorokin használta elnevezése, ezt követi maga a *podem pus*, majd annak udmurt neve és fordítása):

arja (Арѣя) \diamond *мумы-нус* ‘anya-jel’ vagy *арѣянус* ‘Арja-jel’

bęďja (Бодѣя) \times^2

beńa (Бонѣя) \sqcap *тирнуллон* ‘fejszetartó’

dękja (Дакѣя) \vee

d’žeźja (Дзедѣя) ∇

² Ha név nem szerepel, akkor Szorokin nem nevezi meg a jelet

d'žumja (Дзюмья (Юмья, Джумья)) vagy *тирнуллон*

durga (Дурга) *кечат* 'kereszt'

čabja (Чабья) *узенъга* 'nyíl'

čujja (Чуйя) *свѣтец* 'fáklyatartó'

čola (Чола) *лутовка* 'ággöteg'

egra (Эгра) *саник* 'villa'

kušja (Кушья)

męńja (Мэнья)

pebja, pupja (Пупья)

purga (Пурга)   *саник* 'villa'

tašja (Ташья)

ud'ja (Удья)

vortča (Ворча) *курек кук* 'csirkeláb'.

veńja (Венья) vagy *кечат* 'kereszt'

(Itt jegyzem meg, hogy a kéziratnak a tulajdonjelek kutatása mellett az udmurt vorsudok – nemzetségek – történetének kutatása szempontjából is jelentősége van. Számos esetben előfordul ugyanis, hogy Szorokin egyes falvakban feltüntet olyan nemzetségeket, amelyek 1895 előtt ott éltek, s Atamanov e századi vizsgálatai során már nem voltak az adott helyen megtalálhatók. Például a sarkani kerület Tubonsšur falujában Atamanov csak a *kušja* vorsudnevet jegyzi fel, Szorokin idejében viszont e mellett még a *purga* vorsud tagjai is éltek a faluban. Hasonlóképpen a jaksur-bogyjai járásban, Malje Ožvorci faluban Atamanov ismeri a *vortča* és *durga* vorsudokat, Szorokin ezeken kívül még a *purga* vorsudot is. Ezek mellett Szorokin még a következő vorsudokat ismeri olyan helyen, ahol Atamanov már nem találta meg: *apja* vorsud két helyen, *bigra* egy helyen, a *dękja* egy helyen, *čujja* egy helyen, a *tucl'a* egy helyen, *vortča* egy helyen.)

Szorokin nemzetségi ősjel hipotézisének e tulajdonjelek általános volta mellett az is ellentmondani látszik, hogy több nemzetségnek is ugyanaz a nemzetségi tulajdonjele (pl. *purga* és *tašja*, *egra* és *ud'a*, *pupja* és *purga*).

A tulajdonjelek eredetéről a Szorokint jól ismerő és gondolatait felhasználó Alekszandrov (1995: 11) úgy véli, hogy általában az a jellemző a tulajdonjelekre, hogy a közös, nemzetségi jel fokozatosan átalakul személyes jellé (azaz szerinte volt nem-

zeti tulajdonjegy és az kapcsolatban van a *podem pusokkal*). Állítása szerint továbbá „в качестве родовой тамги довольно часто фигурирует изображение тотема”. Így fogalmaz, jöhet a fentebbi áttekintés szerint az udmurt tulajdonjegy semmilyen nyomát nem mutatják a totemisztikus eredetnek, (azaz nincsenek kapcsolatban a *podem pusok* a nemzeti tulajdonjegyekkel). A szerző nem oldja fel ezt az ellentmondást. Alekszandrov dolgozatában semmilyen újabb elemmel nem gazdagítja Szorokin eredményeit, de felhívja a figyelmet az udmurt tulajdonjegy és a hozzá kapcsolódó jelenségek kutatásának fontosságára.

Az udmurt tulajdonjegy használatáról Alekszandrov azt mondja, hogy az egy családfő háztartásában élők mindegyike ugyanazt a tulajdonjegyet használta. Tehát eszerint nem vált az udmurt tulajdonjegy *személyes* tulajdonjeggyé, hanem mindvégig megmaradt *családi* tulajdonjeggyé. Amikor viszont az udmurt tulajdonjegy azon sajátos felhasználásáról olvasunk Hrisztoljubovánál (1978: 78), hogy a keresztleletlen udmurtok fejfa (kereszt) helyett oszlopot állítottak, amelyre a tulajdonjegyet, a *podem pus-t* vették, alátámasztani vélhetjük Alekszandrov vélekedését arról, hogy a nemzeti tulajdonjegy az udmurtoknál is eljuthatott a személyes jelle válság. Hrisztoljubova tudósítása jelentheti azonban azt is, (amennyibe valóban használták a temetőben ilyen céllal a tulajdonjegyet), hogy nagycsaládi temetkezés volt, hiszen egyébként az összes forrás arról szól, hogy nem volt minden egyénnek saját tulajdonjegy. A tulajdonjegy nagycsaládi voltának nem mond ellent az sem, hogy a tulajdonjegyet rendszeresen használták aláírás-ként, hiszen olyan ügyekben, amelyhez aláírásra volt szükség, csak a családfő járhatott el, és csak ő használhatta a család tulajdonjegyét.

Az udmurt tulajdonjegy használatával kapcsolatban egy helyütt arra a másol is ismert jelenségre történik utalás, hogy az udmurtok a tulajdonjegyet a dologgal eladhatták. Ilyesmiről Vladykin tudósít, amikor a következőket írja: „Каждый воршуд имел свою тамгу – бортовое пятно (подзем пус), которые использовали вместо подписи и печати. ... Воршудный знак был наследственным, иногда его (если он уже был личным) могли даже продать. Так в 1702 г., удмурт Асыл Козмин продал татрину Исупу Арасланову свой пай, „отчинную деревню”, и лесные угодья, „путики, канежники и колодники”, татарин приобретал право, владеть ими по бортовым пятнам продавца (ЦГАДА, ф. 141, 1702, ед. хр. 44а, л. 471.) (Vladykin 1994: 280). Feltűnő, hogy Vladykin is személyessé vált tulajdonjegyről („если он уже был личным”) beszél, mégpedig a 18. század legelejére vonatkoztatva. Láthattuk fentebb, hogy az udmurt *podem pus* valószínűleg nem vált személyes jelle. Valójában nem is volt erre szükség ahhoz, hogy a dolog eladásával másra ruházhassák át, hiszen – mint Tárkányi-Szücs írja a magyar anyagról szólva –: „néha a tulajdonjegy dologi jellegű tulajdonjeggyé vált és ilyenkor a telekkel együtt, annak tartozékaként átruházás esetén idegenhez is kerülhetett”.

Szorokin utal írása végén arra a jelenségre, hogy a hagyományos őseleket már az ő idejében kombinálják az írástudó udmurtok nevük kezdőbetűjével: „Грамотные вотяки нередко вместо пуса начинают употреблять инициалы своих имен, нпр. А, Б, Г, Д, Е, Ж, З, И, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ы, Ь, Э, Ю, Я. Иногда встречаются сочетания букв с знаками, нпр. ПП; здесь средняя палочка есть идеограмма лутовки.” (Szorokin 1895: 19v) Szinte szó szerint találjuk Alekszandrov írásában Szorokin szavait (a jelekkel együtt) – mindenféle megjelölése nélkül annak, hogy betűk használatára utaló adat Szorokintól és csak tőle származik (Alekszandrov 1995: 12)

Szorokin elmélete a nemzetségi tulajdonjelekről – mely mint láttuk a mai udmurt néprajzi szakirodalomban általánosan elfogadott, bár az elmélet kialakítóját nem nevezik meg – talán megerősíti a nemzetségi tulajdonjellel kapcsolatban felmerülő vitás kérdések ellenére az, hogy a koraközépkori telepek ásatásai során Idnakarban, Dondykarban, Gurjakarban és Porkarban (jelenleg északi-udmurt területek) feltárt tárgyakon a nemzetségi ősjelekre visszavezethető, s Szorokinnál is megtalálható tulajdonjeleket tártak fel. Ami figyelmeztető lehet, az az, hogy a megtalált jeleket éppen Szorokin alább közreadandó írásának felhasználásával elemzik nemzetségi jelekként (Armetinszkaja 1995).

Talán Harva adata is erősíti a nemzetségi tulajdonjel elméletét. E szerint „a cseremiszek társadalmi berendezkedése olyan kisebb-nagyobb számú falvat magába foglaló csoportokra épült fel, amelyek közösen ülték meg áldozati ünnepüket. Az ilyen csoport neve „foglalójege kör” (tište-körge) = egy nemzetség” Harva, U.: Tshere-missien uskonto. *Suomen suvun uskonnot*, V. 69–67. p. Idézi: Virtanen 1961: Virtanen, E. A.: A foglalójegekről. *Műveltség és hagyomány*, 1961.

*

Amikor most közöljük Szorokin kéziratát, biztosak vagyunk abban, hogy publikálása révén egy olyan forrás kerül napvilágra, amely mind az udmurt (és finnugor) néprajz, mind a tulajdonjelek általános kérdéseinek kutatói számára új és felhasználható ismerteket szolgáltat. Megjelenésével a téma iránt érdeklődők közvetlenül ismerkedhetnek meg Szorokin gondolataival. Az eredeti források kézbevétele, az idézetek ellenőrzése pedig – mint éppen az udmurt tulajdonjelek kutatása kapcsán egy más összefüggésben láthattuk –, elengedhetetlen feladat.

P. M. Szorokin több, mint száz év távlatából olyan kérdésekhez szól hozzá, amelyek még ma sem tekinthetők lezártak. Legyen ez elégtétel is számára a hosszan tartó és méltatlan háttérbe szorításért.

IRODALOM

- Andree, Richard: *Ethnographische Parallelen und Vergleiche*. Mit 8 Abbildungen im Text und 9 Taffeln. Leipzig, Verlag von Veit & Comp. 1889.
- Alekszandrov 1995: Александров, Юрий: Пусы (тамги) как знак семейно-родовой собственности удмуртов. *COIFU Pars VI* 1995: 11–13
- Arkagyevna 1993: Никитина, Галина Аркадьевна: *Сельская община бускель в пореформенный период (1861–1900 гг.)*. Ижевск, УИИЯЛ УрО РАН, 160 с.
- Armetinszkaja 1995: Арметынская, О. В.: Древние знаки собственности северных удмуртов. *Материалы исследований городища Иднакар XI–XIII. вв. Сборник статей*. (Отв. ред.: Иванова, М. Г.) Ижевск, Удм ИИЯЛ УрО РАН, 1995: 84–97. с.
- Atamanov 1997: Атаманов, Михаил Гаврилович: *История Удмуртии в географических названиях*. Ижевск, Изд. Удмуртия, 1997. 248 с.
- Bodrogi 1985: Bodrogi Tibor: Magyar matriarchátus? *Ethnographia*, 1985: 461–493

- Csudova 1981: Чудова, Галина Федоровна: *В те далекие годы*. Киров, 1981. ss. 61–62.
- Erdmann 1822: Erdmann, Johan Fridrich: *Beiträge zur Kenntniss des Innern von Russland. I. Theil: Medicinische Topographie des Gouvernements und der Stadt Kasan, nebst mehreren darauf Bezug habenden historischen, geographischen, statistischen und ethnographischen Notizen*. 1822. VI + 344 p. Riga und Dorpat, bei Meinshausen
- Erdmann 1825: Erdmann, Johan Fridrich: *Beiträge zur Kenntniss des Innern von Russland. II. Theil: Reisen im Innern Russlands*. Erste Hälfte, XLVII + 366 p. Leipzig, 1825 bei Paul Gotthalf Kummer
- Erdmann 1826: Erdmann, Johan Fridrich: *Beiträge zur Kenntniss des Innern von Russland. II. Theil: Reisen im Innern Russlands*. Zweite Hälfte XII + 287 p. Leipzig, 1826 bei Paul Gotthalf Kummer
- Ecsedi István 1914: Ecsedi István: *A hortobágy puszta és élete*. Debrecen, 1914.
- Gemujev–Ljucidarszkaja 1990: Гемуев, И. Н.–Люцидарская, А. А.: Знамена манси (вогулов) Пелымского уезда, XVII в. *Мировоззрение финно-угорских народов*. Наука, Сибирское отделение, Новосибирск, 1990, с. 162–215.
- Gráfik 1975: Gráfik Imre: A családon belüli tulajdonjellek. *Jel és közösség. Szemiotikai tanulmánygyűjtemény*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975: 67–81
- Harva, U.: Tsheremissien uskonto. *Suomen suvun uskonnot*, V. 69–67. p.
- Hrisztoljubova 1978: Христолюбова, Людмила Степановна: Погребальный ритуал удмуртов. *Этнокультурные процессы в Удмуртии*. Ижевск, 1978: 71–86. с.
- Kerezsi Ágnes: A szurguti osztjások életmódja és hitvilága. *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. Szerk.: Lázár Katalin. Néprajzi Múzeum, Budapest, 1997: 13–58
- Tárkányi-Szücs 1965: Tárkányi-Szücs Ernő: A jószágok égetett tulajdonjellei Magyarországon. *Ethnográfia*, 1965: 187–199, 359–410
- Vasas Samu: Tulajdonjogi jegyek Sárvasáron. 81–88. p. *Népi jelvilág Kalotaszegen*. Kráter Műhely Egyesület, Budapest, 1994, 147 p.
- Virtanen 1961: Virtanen, E. A.: A foglалójegyekről. *Műveltség és hagyomány*, 1961
- Vladykin 1994: Владыкин, Владимир Емельянович: *Религо-мифологическая картина мира удмуртов*. Ижевск, 1994. 384 с.
- Vladykin–Hrisztoljubova 1984: Владыкин, Владимир Емельянович – Христолюбова, Людмила Степановна: *История этнографии удмуртов*. Ижевск, 144 с.

SIPPENBESITZZEICHEN BEI DEN UDMURTEN (EINLEITUNG ZU EINER ALTEN HANDSCHRIFT)

ISTVÁN KOZMÁCS

Der Aufsatz ist als Vorwort und Bekanntmachung zu der im vorliegenden Band veröffentlichten Sorokin-Handschrift gedacht. Der Artikel gibt Auskunft über den Fundort der Handschrift, enthält deren Bewertung und Ausführungen über Lebenslauf und Schaffen des Statistikers P. M. Sorokin, der aber auch als Archeologe und Ethnograph bekannt war.

Der Verfasser behauptet, dass die Handschrift auch bis heute gültige und brauchbare Angaben über udmurtische Sippenbesitzzeichen (udm. *pus*) und Geschlechtsnamen (udm. *voršud nim*) enthält. Er hebt hervor, dass Sorokin schon Ende des vorigen Jahrhunderts die Meinung über das Matriarchat der udmurtischen Sippen-gesellschaft widerlegt hatte, die sich im Kreis der udmurtischen Ethnographen auch heute noch hält. Der Verfasser unterstützt die Argumentation Sorokins auch mit weiteren Angaben. Er schreibt ausführlich über die Wichtigkeit des Kennenlernens der originalen Quellen und unterstreicht auch dadurch die Wichtigkeit der Veröffentlichung der Sorokin-Handschrift.

Den bedeutendsten Teil der Handschrift bildet die Analyse der udmurtischen Sippenbesitzzeichen. Im Zusammenhang damit werden im Aufsatz Gemeinsamkeiten und Ähnlichkeiten der ungarischen und der udmurtischen Besitzzeichen verglichen, die aber keinen genetischen Zusammenhang bedeuten.